

Türk Eğitim Düşüncesinin Tarihsel Temelleri

Faruk ÖZTÜRK

Faruk ÖZTÜRK

TÜRK EĞİTİM DÜŞÜNCESİNİN TARİHSEL TEMELLERİ

ISBN 978-605-241-482-8

DOI 10.14527/9786052414828

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2018, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Kasım 2018, Ankara

Yayın-Proje: I. Tual Şekercigil
Dizgi-Grafik Tasarım: Gönül Aslan
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi
Çetinemeç Bulvarı 1314.Cadde No:37A-B
0312 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 33365

iletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

Faruk ÖZTÜRK

1967 yılında Kayseri/Yeşilhisar'da doğdu. İlköğrenimini ve orta öğrenimini burada tamamladı. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun oldu (1990). Yüksek lisansını Yüzüncü Yıl Üniversitesinde (1993), Doktora eğitimini de Ankara Üniversitesinde tamamladı (2001). 2002- 2005 yıllarında Yüzüncü Yıl üniversitesinde görev yaptı. 2005 yılından itibaren Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde görev yapmaktadır.

ÖN SÖZ

Türk Eğitim Düşüncesinin Tarihsel Temelleri adlı bu çalışma uzun süren araştırmaların ve incelemelerin bir ürünüdür. Bu çalışma, Türk eğitim tarihi ve Türk eğitim düşüncesinin, felsefesinin kesiştiği noktaları işaret etmesi ve bu noktaları ortaya çıkarması açısından önemli bir bakış açısını içermektedir. Bu bakış açısı, zaman zaman dile getirilen ve üzerinde tartışılan; “Türklerin bir eğitim felsefesi var mıdır?” sorusuna ve sorunsalına ışık tutmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda eğitim tarihimizde önemli fikir ve idealleri olan eğitimci aydınların bu ideal ve felsefelerinin ne olduğunu hangi temalar altında yoğunlaştığını ortaya koymak açısından da önemlidir.

Çalışmada Türk eğitim düşüncesinin temelleri olarak ele alınan düşünürler elbette bu çalışmada sözü edilenler kadar değildir. Bu isimler dışında da oldukça önemli girişimlere, uygulamalara, düşünce ve ideallere sahip eğitimcilerimiz, düşünür ve aydınlarımız vardır. Bu çalışmada ele alınan eğitim düşünürleri sadece belli bir dönemi –özellikle Osmanlı devletinin son dönemini- ve belli bir düşünsel ve felsefi yaklaşımın ve ideallerin savunusunu yapmış eğitimci düşünürlerdir. *Bu sınırlar içerisinde ele alınan söz konusu isimler, yaşadığı dönemin eğitim hareketlerine, icraatlarına ve eğitim politikalarına yön vermiş, hepsinden önemlisi kendi düşünce dünyasında ve kendine has bir üslupla, eğitimsel bir düşü, ideali, düşüncesi veya bir projesi olan düşünürlerdir.*

Bu çalışmanın bu sınırlarla ele alınması, çalışmada ele alınan eğitimcilerimizin dışında kalanları, ele alınamayan ve bu çalışmada adı geçmeyenlerin bu sınırların dışında tutulduğu anlamını taşımamaktadır. Bu durum, çalışmanın gelecekte daha iyisi ve daha kapsamlısının yapılabileceği demektir.

Bu çalışmanın diğer bir amacı da, öğretmen yetiştiren kurumlarda- Eğitim Fakültelerinde- Türk Eğitim Tarihi ve Eğitim Felsefesi derslerinde öğrencilere yardımcı kaynak sunmaktır. Özellikle Eğitim Felsefesi derslerinde sadece yabancı filozofların eğitim düşünceleri, eğitim felsefelerinin yanında eksik kalan Türk eğitim düşüncesi/felsefesi boyutunu da oluşturmak hedeflenmiştir.

Faruk Öztürk¹

Bolu, 2018

---

1 Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz..... v

1. BÖLÜM

TÜRK EĞİTİM DÜŞÜNCESİ ÜZERİNE

GİRİŞ.....	1
Türk Eğitim Düşüncesini Etkileyen Felsefeler	2
TÜRK EĞİTİM DÜŞÜNCESİNE YÖN VEREN DÜŞÜNÜRLER VE EĞİTİM FELSEFELERİ.....	6
Mustafa Sâti Bey (Sâti el- Husri) ve Eğitim Felsefesi	6
Satı Bey'in Düşünce Atlası.....	7
Eğitim İnşası Neden İlköğretimden Başlamalıdır?	8
Milli Eğitim Konusunda Düşünceleri	8
“Bireyci” Eğitim Görüşü.....	9
Halk eğitimi / Yaşam Boyu Eğitim.....	11
Okullar ve Öğretim Programları.....	11
Müze ve Eğitim.....	12
Satı Bey'in Türk Eğitim Düşüncesine Getirdikleri	13
Eserleri	15
Okuma Metinleri.....	16
Niçin Geri Kaldık?	16
Ümit ve Azim.....	19
Ziya Gökalp ve Eğitim Felsefesi	26
Kültür Kavramı ve Milli Eğitim Felsefesi	28
Gökalp'in Uzak Mefkuresi: Turan	33
Ziya Gökalp'in Eserleri	34
Okuma Metinleri.....	35
Terbiyenin Gayesi Nedir? Fert mi, Yoksa Millet mi?	35
İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Eğitim Felsefesi	43
Baltacıoğlu'nun Eğitim Dünyası	43
Geleneksel Eğitime Karşı Savaş.....	44
İçtimai Mektep Modeli.....	45
İçtimai Mektep Modelinin Temel İlkeleri.....	46
Ahlak ve İman Kavramının Eğitimsel Anlamı.....	48
“Yeni Adam” Yaratmak.....	50

Eserleri.....	51
Okuma Metinleri.....	52
Eğitimde Gerileme Nasıl Açıklanabilir?.....	52
Ethem Nejat ve Eğitim Felsefesi	62
Ethem Nejat ve Eğitime Eleştirel Yaklaşımları.....	63
Çevre Eğitimi.....	65
Kalkınmanın Köyden Başlatılması ve Köy Ütopyası	67
Bedensel ve “Yaşama” Dönük Eğitim	68
Eserleri.....	71
Okuma Metinleri.....	72
Skolastik Eğitim Sisteminin Eleştirisine Dair	72
Milli Türk Terbiyesi.....	75
Tevfik Fikret ve Eğitim Felsefesi.....	81
Tevfik Fikret ve Yeni Mektep Projesi.....	81
“Yeni Mekteb”in Eğitimsel Özellikleri.....	82
Yeni Mekteb’in Ütopik Perspektiften Değerlendirilmesi	84
Yeni Mektep Bir Ütopya mıdır?.....	85
Okuma Metinleri.....	87
Ciddi Bir Teşebbüs.....	87
Kaynaklar	91

2. BÖLÜM

TÜRK EĞİTİM DÜŞÜNCESİNİN TEMELLERİNE AİT İNCELEMELER

Eğitimde Amaçlar Sorunu ve Militer Çözümler	95
Eğitim Çıkmazına Ütopik Yaklaşım: Mesut Köy.....	105
Türk Eğitim Düşüncesinde “Müze” Kavramının Temelleri	110
Türk Eğitim Düşüncesinde Çevre Konusuna Duyarlılık: Ağaç Bayramı.....	120
“Niçin Geri Kaldık?” Sorunu ve Beden Eğitimi	128
Kaynaklar.....	137

1. BÖLÜM

TÜRK EĞİTİM DÜŞÜNÇESİ ÜZERİNE

GİRİŞ

Osmanlı devletinin son yıllarında, çoğu Osmanlı aydınını, devletin işinde bulunduğu durumu ve tüm alanlarda etkisini gösteren geri kalmışlık sorununun nedenleri konusunda düşünceler ve “kurtuluş” çareleri aramaya ve üretmeye yöneltmiştir. Yenilgi ve felaketler aydınların düşünce yapısında bir dönüm noktası oluşturmuş, bu konuda aydınlar acımasızca eleştiriler yaparak kusurlu taraflarımızı ortaya koyup toplumsal sorunlarla daha derinden ilgilenmeye başlamışlardır. Bu tarihsel kesitte yaşanan başarısızlıkların kaynağı olarak politik ve askeri yetersizlikler gösterilirken diğer yandan sorunun temel nedeninin eğitimsel olduğu konusunda nerdeyse herkes hemfikir durumdadır. Bu dönem sadece eğitimsel olarak değil toplumsal, siyasal, dinsel veya askeri hatta ideolojik olarak birçok perspektiften bu temel sorununa çözüm önerileri de en çok bu dönemde karşımıza çıkmaktadır.

Bu çözüm önerileri eğitim boyutunda yoğunlaşırken, bu çözüm arayışlarının içinde en büyük payın eğitim konularına ayrıldığını ve bunun sonucunda da “nasıl bir eğitim” sorularına da cevap verir nitelikte olduğu görülmektedir.

Bu eğitimsel fikir hareketlerinin en yoğun yaşandığı Osmanlı devletinin son dönemi, -özellikle II. Meşrutiyet dönemi- Türk eğitim felsefesinin de şekillendiği dönemdir. Eğitim sorunlarına karşı dönemin önemli düşünürleri, eğitimcileri, hatta yazar ve şairleri bile bu onulmaz soruna karşı kayıtsız kalamamışlardır.

Bu döneme etki yapmış, tartışmalara neden olmuş fikirlerin temsilcileri olarak Emrullah Efendi, Prens Sebahattin, Satı Bey, Ziya Gökalp, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ethem Nejat, Tevfik Fikret gibi birçok aydın ve düşünürü ele almak mümkündür. Bu eğitimci aydınlar dönemin sorunlarına eğilirken, eğitim olgusunu sorunların temel kaynağı olarak ele almışlardır. Bu nedenle eğitimin kurtulması Türkiye'nin kurtulması olarak düşünülmüştür.

Bu çalışmada söz konusu eğitimcilerden özellikle, eğitim konusunda hem felsefi hem de uygulama olarak ideal ve planları olan, *bunun da ötesinde eğitim*